

Malmö högskola
Lärarytbildningen
Kultur, språk, medier

Examensarbete
10 poäng

**Döva invandrarbarns möte med
specialskolan**
lära sig svenskt teckenspråk och svenska som
andraspråk

Deaf immigrantchildren and the Swedish special school for the deaf
Learning Swedish sign language and Swedish as a second language

Cecilia Andersson

Sammandrag

Detta examensarbete syftar till att beskriva döva invandrabarns skolsituation i den svenska specialskolan och främst skildra elevernas inledande möte med, och tid i skolan samt undersöka hur skolans lärare konkret arbetar för att lära de döva invandrarelevorna svenskt teckenspråk och svenska skriftspråket. Som metod har använts kvalitativa intervjuer med två experter inom dövområdet, nämligen Carin Roos och Louise Danielsson. Även två verksamma lärare från två olika specialskolor har intervjuats. En av experterna och en av lärarna är döva och vid intervjuerna med dem användes både teckenspråkstolkare och videoinspelning. I resultatdelen skildras lärarnas erfarenheter av det allra första mötet med det döva invandrabarnet samt hur den allra första språkinläringen och språkutvecklingen inleds via teckenspråket, för många av barnen är språklösa när de börjar specialskolan. Experterna ger också sina synpunkter på undervisningen. Slutsatsen är att de döva invandrabarnens skolsituation är mycket specifik. Språkinläringen måste börja med en grund i svenskt teckenspråk för att sedan ha möjlighet att gå vidare till svenska skriftspråket. Specialskolans lärare har värdefull kunskap och erfarenheter som kan vara till nytta för alla SVA-lärare.

Nyckelord: döva invandrabarn, specialskola, svenska som andraspråk, teckenspråk samt tvåspråkighet

Innehållsförteckning

1 Inledning.....	7
2 Litteraturgenomgång	8
2.1 Termer och begrepp.....	8
2.1.1 Döv	8
2.1.2 Teckenspråk.....	8
2.1.3 Specialskola.....	9
2.1.4 Flerspråkighet och språkkulturer	10
2.2 Tidigare forskning	11
2.2.1 Svenska döva förskolebarns möte med skriftspråket	11
2.2.2 Döva invandrabarn – hem och skola.....	11
2.2.3 Tvåspråkighet i specialskolan samt SvA-undervisning.....	13
2.2.4 Lärarrollen och sociokulturellt perspektiv.....	15
3 Syfte.....	16
3.1 Problemställning.....	16
4 Metod.....	16
4.1 Urval	16
4.2 Datainsamlingsmetoder	17
4.3 Procedur.....	17
5 Resultat	18
5.1 Första mötet med skolan.....	18
5.2 Undervisningen.....	19
5.3 Experternas synpunkter på undervisningen	19
6 Analys och diskussion	20
6.1 Första mötet med skolan.....	20
6.2 Undervisningen.....	20
6.3 Likheter och skillnader med SvA-undervisningen	21
6.4 Slutdiskussion.....	22
Referenser.....	24
Personlig kommunikation.....	24
Webreferenser:.....	25
Bilagor	26
Bilaga 1.....	26
Bilaga 2.....	27
Bilaga 3.....	28
Bilaga 4.....	29
Länkar för den intresserade läsaren:.....	30

1 Inledning

Enligt Världshälsoorganisationen WHO:s beräkningar utgör döva en promille av världens befolkning (Sveriges Dövas Riksförbund, SDR www.sdrf.se). I utvecklingsländerna, tillhör döva ofta dem som har det sämst ställt i samhället. En av orsakerna är avsaknaden av utbildningsmöjligheter på dövas förstaspråk, teckenspråket. Undervisningen är uppbyggd enligt den orala metoden, som innebär tal och läppavläsning.

Sverige är i många avseenden ett föregångsland när det gäller döva. Sverige var det första landet i världen som erkände teckenspråket som ett eget språk. Det var 1981 och teckenspråket är ett av Sveriges minoritetsspråk.

Sverige har specialskolor för döva och hörselskadade elever och den första, Manillaskolan i Stockholm, startade redan 1809. Idag finns det sex specialskolor i Sverige, belägna i Stockholm, Örebro, Härnösand, Vänersborg, Lund och Gnesta. I Gnesta finns Åsbackaskolan, med sin specifika inriktning mot döva eller hörselskadade elever med tillägg av utvecklingsstörning samt skolgång för dövblindfödda elever. Huvudansvaret har Specialskolemyndigheten (SPM). Specialskolans läroplan har samma mål som läroplanen för hörande, men särskilda kursplaner finns i ämnena teckenspråk, svenska, engelska, moderna språk samt rörelse och drama. En annan skillnad är att specialskolan är tioårig mot grundskolans nio år (SOU 2006:29).

I Sverige finns det ungefär 10 000 döva personer. En del av dem är döva invandrare, och det här examensarbetet har fokus på de döva invandrabarnen. Hur ser skolsituationen ut för de döva invandrabarn som kommer till Sverige? Hur kan deras första tid i skolan se ut och hur undervisas de i specialskolan när de skall lära sig svenska?

Som lärare kan man möta döva och hörselskadade elever då föräldrarna har valfriheten att välja skolform och en del hörselskadade elever integreras i vanliga skolor. Lärare kan förväntas känna till begreppet specialskola och kunna vägleda föräldrar till de olika skolalternativen. Jag blir lärare i svenska och svenska som andraspråk (SvA) och är därtill teckenspråkskunnig, så jag ville undersöka de döva invandrabarnens skolsituation i specialskolan och främst hur det går till när de ska lära sig svenska.

2 Litteraturgenomgång

Relevant litteratur är specialskolans kursplaner samt litteratur som handlar om dövundervisning, om forskning kring döva barn samt litteratur som har anknytning till SvA-undervisning för hörande invandrabarn, eftersom svenska är dövas andraspråk, och där kan finnas likheter i undervisningen. I Sverige finns Carin Roos, Fil.dr, som forskat kring svenska döva förskolebarns möte med skriftspråket (Roos 2004). Roos arbetar idag som Lektor och coordinator för Döv och Hörsel-Profilen vid Lärarhögskolan i Stockholm. Dessutom finns Louise Danielsson, lärarutbildare och doktorand på Lärarhögskolan i Stockholm, som i ett treårigt projekt har studerat döva invandrares situation och anpassning till det svenska samhället (Danielsson 1991, 1992 & 1994). Louise Danielsson är döv sedan födseln. Hennes skrift *Ung och döv i mångfaldens Sverige* (Danielsson 1994) bygger på intervjuer med ungdomar och deras skolsituation och är ytterst relevant för ämnet här.

2.1 Termer och begrepp

2.1.1 Döv

Det är inte längre bara ett medicinskt begrepp att inte kunna höra. I gruppen döva finns barndomsdöva, vuxendöva och dövblinda. Ett stort antal barn som föds döva idag opereras med en form av hörapparat som heter Cochleaimplantat (CI) och en del av CI-barnen integreras i våra skolor och lever som hörselskadade. Ofta behöver undervisningen kompletteras med teckenspråk (www.barnplantorna.o.se).

2.1.2 Teckenspråk

Teckenspråket är ett visuellt och gestuellt språk. Kommunikationen sker med händer, kropp och ansikte och man avläser visuellt. Språket har sin egen grammatik och struktur och varje land har sitt eget teckenspråk.

Till dags dato har teckenspråket officiellt erkänts som ett språk i 11 av världens ca 200 länder, /... / Australien, Danmark, Frankrike, Kanada, Litauen, Norge, Sverige, Ukraina, Uruguay, Vitryssland och Thailand (SDR www.sdrf.se).

Sverige har liksom många andra länder en historia av förbud mot minoriteters språk. Dokumentation finns beträffande samiska och finsktalande delar av Sverige, där det rådde förbud mot att tala modersmålet i skolan och bestraffningar skedde när man

gjorde det (Ladberg 2000). Detsamma gällde länge teckenspråket bland döva. Inom döv världen har man ett begrepp som heter *De sju vita åren*, vedertaget bland våra äldre svenska döva. Begreppet syftar på deras första sju år i livet då de levde i sina familjer utan språk. Språket, svenskan, utvecklades först när de började skolan och då i form av det svenska skriftspråket, dvs. att lära sig läsa och skriva. Primärt skulle de döva lära sig tala och de undervisades i talträning, enligt den s.k. orala metoden. De fick inte använda teckenspråket utan detta brukades endast eleverna emellan under raster och fritid. Situationen liknade den som de samiska och finsktalande barnen hade vid samma tid och som vissa utvecklingsländer fortfarande har, med den s.k. orala metoden i undervisningen.

I de nordiska länderna är skolsituationen för döva barn bra idag då alla döva barn får undervisning såväl om som på sitt förstaspråk, teckenspråket. I övriga världen är situationen sämre: 80-90 procent av alla döva barn får ingen utbildning alls och endast 1 procent får utbildning på teckenspråk (SDR www.sdrf.se).

Döva och hörselskadade barn som växer upp i Sverige idag har helt andra språkliga förutsättningar och möjligheter genom teckenspråkiga förskolor och de former av stöd som ges till familjerna. Föräldrar och syskon får kunskap om funktionshindret och får möjlighet att lära sig teckenspråket. Däremot är begreppet *de sju vita åren* gångbart när det gäller döva invandrabarn. De kan komma till Sverige och vara språklösa dvs. vara utan fullgott språk, oavsett ålder. Förhållningssättet och kunskapen kring döva och teckenspråket varierar mycket i olika länder. Många saknar kunskap om sitt hemlands teckenspråk och talade språk (Danielsson 1992).

2.1.3 Specialskola

Specialskolemyndigheten, SPM, ansvarar för de sex specialskolorna som är regionalt fördelade. De är: K, Kristinaskolan i Härnösand, B Birgittaskolan i Örebro, M Manillaskolan i Stockholm, Å Åsbackaskolan i Gnesta, V Vänerskolan i Vänersborg och slutligen Ö för Östervångskolan i Lund. (se bild 1).

Bild 1. Specialskolornas upptagningsområden (SPM: www.spm.se).

Uppdraget är att ge döva och hörselskadade elever utbildning motsvarande den vanliga grundskolan. I flertalet ämnen gäller samma kursplaner som för grundskolan. För ämnena teckenspråk, svenska, engelska, moderna språk samt rörelse och drama finns särskilda kursplaner utarbetade. Förr var skolorna enbart internatskolor men idag väljer en del familjer att flytta till orten eller att bo på pendlingsavstånd, och barnen pendlar dagligen eller veckovis till skolan. Under skolperioder kan barnen bo på skolornas elevhem där det finns personal dygnet runt (www.spm.se).

2.1.4 Flerspråkighet och språkkulturer

Idag utgörs en betydande del av elevunderlaget i svenska skolor av elever med utländsk bakgrund. Trots detta faktum är det mycket få lärare, utöver lärarna i svenska som andraspråk och modersmål, som har någon utbildning i flerspråkiga elevers språk – och kunskapsutveckling. Det råder brist på kunskaper om flerspråkighetens villkor, andraspråksinlärning och interkulturella arbetssätt. I Sverige finns lagar och förordningar som stödjer skolutveckling i ett mångkulturellt samhälle genom mål för tvåspråkighet samt tvåspråkig undervisning. Svenska som andraspråk (SvA) har status som ett eget ämne (Hyltenstam & Lindberg 2004).

Med språk kommer kultur. ”Språket bär värderingar, attityder och kulturella föreställningar. Det fungerar som en identitetsmarkör” konstaterar ett delbetänkande (SOU 2006:29 s 165). Kultur kan t.ex. uttryckas i landets språk, dess religion och landets normer, seder och bruk. Svenska döva talar om dövkultur, vilket kan förklaras som deras språkliga gemenskap som minoritet, samt deras teckenspråk som förutsättningen för alla kulturella uttryck. Nämnas kan Riksteaterns ensemble Tyst Teater, dövföreningarna, teckenspråkspoesi, teckenspråkiga tv-program och dövidrotten. Man framhåller även teckenspråkets status och dövas identitet (www.sdrf.se).

2.2 Tidigare forskning

2.2.1 Svenska döva förskolebarns möte med skriftspråket

Carin Roos är en av de få som forskat om döva barn internationellt sett. Roos har doktorerat i pedagogik och avhandlingen berör skriftspråkligt lärande i förskola och tidiga skolår. Barnen i hennes forskning har svensk teckenspråk som förstaspråk (Roos 2004). Kan små barn börja lära sig att läsa och skriva ett språk som de aldrig har hört? Den frågeställningen ställde Carin Roos och svaren på den finns i hennes avhandling *Skriftspråkande döva barn – En studie om skriftspråkligt lärande i förskola och skola* (Roos 2004). Roos menar att om döva barn ska bli intresserade av skriftspråket måste de ha ett språk gemensamt med omgivningen, ”som de kan använda för att prova sina tankar om vad bokstäver, ord och meningar är för något och hur de används” (Roos 2004, bilaga 4). Det gemensamma språket är teckenspråket. När de döva barnen lär sig svenska måste de ”lära ett helt nytt språk samtidigt som de lär sig att läsa och skriva” (Roos 2004, bilaga 4). Roos menar att texten måste vara meningsfull för barnet och förekomma i en meningsfull kontext för att barnet ska bli motiverat att vilja lära sig läsa och skriva.

2.2.2 Döva invandrabarn – hem och skola

En som forskat kring döva invandrabarn i Sverige är Louise Danielsson. Hon är lärarutbildare och doktorand på Lärarutbildningen i Stockholm och döv sedan födseln. Danielsson har skrivit tre rapporter (Danielsson 1991, 1992 & 1994) där hon kartlagt döva invandrare i Sverige och deras situation. Tredje rapporten (Danielsson 1994) innehåller kvalitativa intervjuer av döva invandrandomar och intervjuerna skildrar ungdomarnas syn på deras egen livs- och skolsituation. Danielssons rapporter är fortfarande högaktuella och angelägna då de även saknar motsvarighet i internationell forskning. I det följande refereras, för några områden, såsom det döva invandrabarnets hemsituation, skolsituation och språkutveckling.

Louise Danielsson menar att det finns tre olika grupper av andra generationens invandrare, och hon definierar dem enligt följande:

1. Barn som är lite äldre när de kommer till Sverige och som har egna erfarenheter av hemlandet och gått i skola där.
2. Barn som kommer till Sverige före eller i samband med skolstarten. De har en del erfarenheter och minnen av hemlandet men begränsade språkliga kunskaper.
3. Barn som är födda i Sverige. Föräldrarna har bott ett tag i Sverige och har erfarenhet av hur det är att leva i Sverige och kan svenska mer eller mindre. När de får ett dövt barn har de en liknande situation som svenska föräldrar har, när de får ett dövt barn (Danielsson 1991 s 35).

De här tre grupperna har skilda förutsättningar och olika behov av stöd i skolan, och detta examensarbete inriktas på barnen i grupp ett och två samt hur specialskolan bemöter och undervisar de här två grupperna.

Många döva invandrabarn kommer till Sverige utan fungerande språk. I de flesta fall har de inget språk alls, och begreppet språklös används ibland. Men begreppet språklös är en tveksam beteckning. Ladberg, t.ex. menar att ”De enda barn som faktiskt är språklösa är döva barn som inte fått möjlighet att teckna” (Ladberg 2000 s 115). Danielsson har samma hållning. Många döva invandrabarn har stora brister eller obefintliga kunskaper i hemlandets språk och barnets omgivning kan inte teckenspråk. Man har kommunicerat inom familjen via ett hemgjort teckenspråk med några få enkla tecken, t.ex. för personerna i familjen, och enkla handlingar som äta, sova och uppmaningen Kom! De här, till antalet få, tecknen utgör barnets hela språk. Om språk säger en av ungdomarna:

Jag visste inte vilket språk mina föräldrar använder /... / men först när jag gick i sexan förstod jag att de talar sitt hemspråk. Jag fick först ett språk och sedan förstod jag att de använder ett annat språk... Teckenspråket har hjälpt mig förstå omgivningen bättre. Om jag inte hade lärt mig teckenspråket skulle jag aldrig kunnat förstå att föräldrarna använder ett annat språk (Danielsson 1992 s 5).

Danielsson skriver att ”intervjupersonernas berättelser präglas också tydligt av ett slags främlingskapskänsla inför föräldrarnas ursprung och kulturarv. De har djupa känslor av att vara utanför familjens religiösa och kulturella gemenskap. Många frågor och funderingar som de inte kan uttrycka i tecken eller ord i familjens kommunikation blir sällan besvarade ” (Danielsson 1992 s 37). Om detta främlingskap säger en av ungdomarna:

Mina föräldrar är muslimer, de vill att vi också ska vara det. Mina hörande syskon får veta allt om religionen, de hör på radio, de går i kyrkan och har muslimska vänner där. De är riktiga muslimer, jag är ”bara” en muslim (Danielsson 1991 s 42).

Ungdomarna som Danielsson har intervjuat beskriver inte själva skolundervisningen. Det som möjligen hör till skolundervisningen är att ungdomarna betonar att de har fått ett språk – det svenska teckenspråket, samt att detta har möjliggjort för dem att få kontakt med andra människor, att de kan uttrycka sina tankar och känslor och därtill

även att genom teckenspråket kunna ta till sig det som lärarna undervisar om. Tre flickor berättar:

- Innerst inne är jag svensk, men jag har två roller. I skolan är jag en svensk flicka och hemma är jag en muslimsk flicka
- Jag började intressera mig för vartenda tecken som användes och tog dem till mig... Läraren tecknade och skrev på tavlan. Jag härmade och skrev.
- Om mina föräldrar inte hade lärt sig teckenspråket skulle det betyda att jag hela tiden måste anpassa mig efter deras sätt att kommunicera med hjälp av hemmagjorda tecken. Det skulle bli så begränsat. De hemmagjorda tecken räcker inte och jag minns att jag blev arg när jag märkte att föräldrarna inte förstod vad jag tänkte (Danielsson 1994 s 27 , 43, 53, 54).

Skolan beskriver svårigheten med kommunikationen mellan skolan och hemmet. ”Tolkarna gör sitt arbete med översättningen, men man har ingen kontroll över vad familjerna har förstått och kunnat ta till sig av informationen” (Danielsson 1991 s 40).

2.2.3 Tvåspråkighet i specialskolan samt SvA-undervisning

Specialskolan har tvåspråkighet som sin profil. Funktionell tvåspråkighet betyder att kunna använda båda språken i kommunikationen med omvärlden. För den svenska döva eleven handlar det om att vidareutveckla sitt förstaspråk, teckenspråk, samt att lära sig läsa och skriva på svenska, sitt andraspråk. Döva invandrabarn ska lära sig samma sak, men de börjar med att lära sig både sitt förstaspråk och andraspråk på samma gång. I specialskolan inbegriper tvåspråkigheten ämnena teckenspråk och svenska som andraspråk. Kursplaner och betygskriterier för specialskolan säger följande:

Utbildningen i specialskolan kännetecknas av att språken teckenspråk och svenska som andraspråk (SvA) används parallellt i undervisningen. För döva svenska barn blir teckenspråket deras förstaspråk. Svenskan blir deras andraspråk och krävs för full delaktighet i samhället och i kontakten med hörande. Språkförmågan har stor betydelse för allt arbete i skola och i livet. Teckenspråket är fundamentalt för ”döva och hörselskadade elevers språk -, tanke - och personlighetsutveckling” (Kursplan för specialskolan www.skolverket.se).

En kvalitetsredovisning av tvåspråkigheten inom specialskolan gjordes under läsåret 2005/2006 av Hermansson. Hermansson benämner tvåspråkigheten som en väg till

delaktighet i både dövas kultur och samhällets kultur. ”Därigenom förmedlas två kulturer som i många avseenden är lika men som ändå var för sig har sin särprägel” (Hermansson 2006 s 28). Hermansson menar vidare att utvecklingen av tvåspråkighet är beroende av mänsklig kommunikation och meningsfulla sammanhang (Hermansson 2006). Specialskolan och grundskolans nya kursplaner skiljer sig från gamla kursplaner då de betonar ”den mångkulturella skolan i det mångkulturella samhället, i vilken den döva gruppen är en speciell grupp med sin speciella språkliga kulturtillhörighet” (*SOU 2006:29 s 153*).

Några av kursplanens mål att sträva mot är att eleven

- utvecklar ett personligt förhållningssätt till båda språken för att få perspektiv på, och bredd i den egna tvåspråkigheten,
- utvecklar en tilltro till den egna förmågan att kunna påverka sin situation och därvid välja uttrycksform efter behov: teckenspråk, skrift eller tal,
- förvärvar insikter i hur lärande går till och reflektera över sin egen språkutveckling samt lär sig att både på egen hand och tillsammans med andra använda erfarenheter, tänkande och språkliga färdigheter för att bilda och befästa kunskaper

(Kursplaner för specialskolan, Teckenspråk och svenska

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=23&skolform=12&id=4056&extraId=1571>).

För eleven med annat modersmål än svenska, innebär tvåspråkighet att i skolan lära sig sitt andraspråk svenska. Några mål att sträva mot ur kursplanerna för svenska som andraspråk är att eleven ska

- tillägna sig kunskaper om det svenska språkets uppbyggnad, särart i förhållande till andra språk, ständigt pågående utveckling, ursprung och historia samt utvecklar förståelse för varför människor skriver och talar olika,
- utveckla en språklig säkerhet i tal och skrift och vill, vågar och kan uttrycka sig i många olika sammanhang samt genom skrivandet erövrar ett medel för tänkande och lärande, kontakt och påverkan,
- lära sig hur det egna lärandet på ett andraspråk går till och lär sig att använda sina erfarenheter, sitt tänkande och sina språkliga färdigheter för att inhämta och befästa kunskaper

(Kursplaner för grundskolan, SvA

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=23&skolform=11&id=3891&extraId=2087>).

Utifrån valda strävansmål ovan kan konstateras att dövas förhållningssätt till sitt språk, teckenspråket och sin kultur beaktas, medan de hörande SvA-eleverna inriktas på det svenska språket och inte sitt förstaspråk. Forskning understryker att andraspråksundervisningen är speciell. Hyltenstam & Lindberg skriver:

En uppenbar orsak till många andraspråkselevs svårigheter är det faktum att de barn som inte i tillräcklig utsträckning behärskar undervisningsspråket vid skolstarten ställs inför den dubbla inlärningsuppgiften att både lära sig ett (delvis) nytt språk och samtidigt lära sig att läsa och skriva på det språk de ofullständigt behärskar (Hyltenstam & Lindberg 2004 s 445).

2.2.4 Lärarrollen och sociokulturellt perspektiv

I Lpo 94 står det:

Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Den skall med utgångspunkt i elevernas bakgrund, tidigare erfarenheter, språk och kunskaper främja elevernas fortsatta lärande och kunskapsutveckling (Läraryrket 2002 s 10).

Under sin utbildning får läraren aktuella teorier kring barns lärande t ex den sociokulturella teorin. Den sociokulturella teorin förknippas med språk och interaktionens roll för andraspråksutvecklingen. Det sociala samspelet är en avgörande drivkraft i språktillägnet. Läraren har en viktig uppgift att strukturera, planera och följa upp undervisningen. Samt även handleda barnen (Hyltenstam & Lindberg 2004 s 545). Läraren kan skapa gynnsam miljö för andraspråkslärande i skolan genom att se till att barnet får olika människor att tala med, i egenskap av andra barn och vuxna samt i olika kontexter. Vygotskij myntade begreppet *zonen för närmaste utveckling*. Utvecklingszonen går ut på att, ”för att inläraren ska kunna utnyttja det språkliga inflödet för en kontinuerlig språkutveckling måste det vara begripligt men samtidigt ligga på en nivå något över den som inläraren själv befinner sig på” (Hyltenstam & Lindberg 2004 s 470).

3 Syfte

Syftet med mitt examensarbete är att beskriva döva invandrabarns skolsituation i den svenska specialskolan och främst skildra elevernas inledande möte med, och tid i skolan samt undersöka hur skolans lärare konkret arbetar för att lära de döva invandrareleverna svenskt teckenspråk och svenska skriftspråket.

3.1 Problemställning

- Hur kan ett första möte, mellan det döva invandrabarnet och specialskolan gå till?
- Hur präglas undervisningen av mötet mellan olika språkkulturer?
- Vilka likheter och skillnader kan det finnas i SvA-undervisningen för döva och hörande invandrabarn?

4 Metod

4.1 Urval

Specialskolornas geografiska lägen gjorde att de två specialskolor som tillhör region södra och östra valdes och kontaktades. Ytterligare en aspekt var att invandratätheten där är hög. För att få inblick i hur specialskolan arbetar med döva invandrarelever valde jag att göra kvalitativa intervjuer med två lärare, en från varje specialskola. En av lärarna är själv döv och kom till Sverige som barn. Kontakt togs via e-post och vi bokade därefter tid för intervju. Intervjuerna är gjorda under september och oktober månad 2006. Informanterna är informerade om de forskningsetiska aspekterna, (Bilaga 1). Lärarnas anonymitet skyddas av fingerade namn, Anna och Berk, medan experterna nedan blir namngivna, enligt överenskommelse oss emellan.

Jag har även valt att intervju två experter inom dövområdet, Carin Roos och Louise Danielsson, som båda har forskat och skrivit om döva och språk, för att få deras synpunkter på undervisningen av döva invandrarelever. Carin Roos har jag haft kontakt med i ett tidigare arbete under sidämnet Teckenspråk för hörande, och Carin Roos berättade om Danielssons rapport och att hon arbetar vid Lärarhögskolan i Stockholm. Även här togs kontakten via e-post och intervjuerna är också genomförda i september och oktober månad 2006.

4.2 Datainsamlingsmetoder

Som undersökningsmetod valdes kvalitativa intervjuer, vilket innebär att med ”friare formulerade frågor” inbjuda till mer uttömmande svar, och det är till fördel när man t.ex. vill få information om lärarens syn på undervisningen, såsom jag också eftersträvade i de här intervjuerna (Johansson & Svedner 2001 s 24). Se bilaga 2, som omfattar de övergripande frågorna. Intervjuerna spelades in på kassetband och VCR.

Två av informanterna är döva, och då är det fördelaktigt med tolkanvändning. Skälen till att tolk valdes är att tolkarna har sin kompetens och intervjun blev effektivare gällande tidsaspekten. Risken hade funnits att jag annars hade förlorat tid vid eventuella omfrågningar av tecken. För övrigt svarade jag för filmningen med videokameran såväl som kassetbandspelaren. Komplementet med videoinspelning användes enbart i intervjuerna av Berk och Danielsson. Både bandinspelning och videodokumentationen har transkriberats.

4.3 Procedur

Under intervjuerna användes bandspelare som spelade in rösterna, dvs. min röst, Carin Roos, läraren Anna samt fyra teckenspråkstolkars röster.

Två intervjuer har samtidigt som bandinspelning pågick även videofilmats: intervjun med Louise Danielsson och läraren Berk som båda är döva. Vid de här intervjuerna har sammanlagt fyra teckenspråkstolkare tolkat från Stockholms tolkcentral. Två tolkar vid varje intervju. Allt som sägs, tecknas och hörs tolkas. Den ena tolken, tolkar allt jag säger till teckenspråk och den andra tolken tolkar vad informanten tecknar till tal. När man kontaktar tolkcentralen får man lämna uppgift om namn, telefonnummer, uppdragets art, samt datum, plats och önskemål om tid. En samordnare på tolkcentralen tar emot din beställning och lämnar uppdraget till lämplig tolk. För mer information se Stockholm's tolkcentral:

(URL: http://www1.sll.se/w_tolkc/16617.cs).

Intervjuerna har transkriberats från inspelat tal och film, till skrift, och sedan refereras innehållet i texten, med inslag av citat, under rubriken Resultat.

Det är en speciell situation när en persons röst går genom förmedling av tolk. Först via tolkens ordval och sedan via mig, och jag är medveten om att jag har tytt innehållet utifrån mina kunskaper, vilket kan vara en risk till missförstånd.

Forskning inom minoritetsgruppen döva ställer höga krav på forskningsetiken och därför har intervjuer av elever medvetet valts bort. Deras situation både i skolan och

livet är så speciell, och en del av dem har inte utvecklat sitt språk tillräckligt för att kunna förstå eller svara på dessa frågor.

5 Resultat

5.1 Första mötet med skolan

Intervjuerna med lärarna gav många inblickar i hur situationen kan vara för det döva invandrabarnet. För det döva invandrabarnet innebär ofta mötet med specialskolan, det första mötet med andra döva barn och teckenspråkiga vuxna. Lärarna beskriver begreppet språklöshet:

Anna: Många invandrabarn har inget talat språk, inget skrivet språk och ingen teckenspråk när de kommer till specialskolan, och då får man börja från grunden och ge dem teckenspråket. De flesta döva invandrabarn tar till sig teckenspråket snabbt, det blir som en aha-upplevelse för dem att få ett språk. De kanske har svårt för att läsa och skriva men de får ändå en sorts kommunikation.

Den första tiden för invandrabarnet är mycket viktig för barnets fortsatta tid i skolan och för undervisningen. Bägge lärarna betonar att barnets trygghetskänsla måste byggas upp, och att teckenspråket blir vägen till kontakt och kommunikation. Barnen undervisas ofta individuellt eller i små grupper, om det är så att flera döva invandrabarn börjar samtidigt. Den inledande undervisningen är mycket situationsbunden. Berk har alltid ansvar för de nya invandrabarnen på sin skola, han berättar om hur det kan vara vid det allra första mötet:

Berk: Det är inte lätt. Viktigt med mycket ögonkontakt och att man är lugn. Man får ta det väldigt lugnt med de nya eleverna och försöka uppmuntra dem att komma in i ett rum och leka, kanske rita någonting, använda mycket ögonkontakt som sagt, för barnen brukar vara mycket tysta och sedan går man ut, med en fotboll med sig eller liknande så barnet har någonting att göra och så att man har något man kan gestikulera kring. Sedan när de väl börjar lära sig tecken då brukar allting släppa, men det är svårt från början, mycket svårt. Det dröjer tills barnen kan leka och vara spontana.

Föräldrakontakten blir också annorlunda jämfört med andra skolors kontakt med invandrarföräldrar då man har ett annat tolkbehov:

Berk: Det är svårt, det är jättesvårt! Oftast kan inte föräldrarna något teckenspråk och många gånger kan de inte heller svenska, utan vid kontakten måste man ha en teckenspråkstolk samt en språktolk, för att vi ska kunna kommunicera. De flesta vet inte hur det svenska skolsystemet

fungerar så de har väldigt stora brister när de kommer och hemma kan situationen vara väldigt jobbig. I föräldrakontakten måste man bygga på trygghet och man måste respektera varandra. Det finns stora problem med det här.

5.2 Undervisningen

I en del specialskolor arbetar man efter LTG. (Läsning på tecknets grund, vilket är specialskolans version av Leimars LTG, läsning på talets grund,) och Anna anser att specialskolans LTG fungerar mycket väl på svenska döva barn, medan de döva invandrabarnen inledningsvis måste få hjälp med sin grundläggande språkutveckling innan man kan föra in svenskan enligt LTG. Berk svarar liknande:

Berk: Vi tänker på teckenspråket först, sedan lär vi oss svenska i andra hand, parallellt, det beror på hur eleverna utvecklas osv. Teckenspråket är viktigast att lära sig. Om jag direkt skulle börja skriva på tavlan, ord t.ex. ordet cirkus, så ser de ordet men de förstår inte vad det innebär. Jag måste även visa tecknet, bilder och helst ta med dem till en cirkus. Då fungerar det bra att lära sig begreppet och det skrivna ordet.

Både Anna och Berk framhåller hur viktig kontexten är och att ge ord och begrepp till det som barnet behöver just nu.

Undervisningen präglas också av det faktum att barnet och familjen är invandrare. Många är flyktingar. Lärarna säger att barnens identitet som döv och deras teckenspråkiga språkutveckling kommer i främsta rummet, men skolan arbetar också med att barnet ska få förståelse för sin familjs kulturella bakgrund. Familjens språkliga bakgrund är däremot svårare, då modersmålsundervisning inte är så vanlig på specialskolorna idag. Lärare som själva är invandrare och döva är få ute på specialskolorna.

5.3 Experternas synpunkter på undervisningen

Danielsson tar upp Hermansons rapport (Hermanson 2005) om det pedagogiska arbetet med tvåspråkighet. Det är viktigt med specialskolans didaktiska arbete för att barnen ska bli tvåspråkiga, med teckenspråket som förstaspråk och svenskan som andraspråk. Danielsson beskriver en idealundervisning, för de döva invandrabarnen, med tillgång av olika lärare som har svensk- och invandrabakgrund samt teckenspråkiga modersmåls lärare som alla kunde samarbeta i undervisningen.

Roos berättar att flerspråkighet uppmärksammas mer idag, både av skolorna och inom forskning men att internationellt sett prioriteras inte döva invandrabarn. I många länder

är forskningen inriktad mot funktionshindret, dvs. att de inte kan höra, istället för att se de döva barnens språkliga möjligheter och hur pedagogiken ska fungera optimalt. I Sverige anses teckenspråket betydelsefullt i pedagogiska sammanhang, och Roos nämner delbetänkandet *SOU 2006:29* Där står det att:

Forskningen med fokusering på en tvåspråkig utbildning är fortfarande liten i Sverige och internationellt mycket bristfällig. Svensk forskning har sannolikt stor betydelse internationellt eftersom vi i Sverige har möjlighet att bedriva forskning i de redan befintliga tvåspråkiga miljöerna (*SOU 2006:29 s 180*).

6 Analys och diskussion

6.1 Första mötet med skolan

Det är svårt att sätta sig in i, hur situationen kan vara för det döva invandrabarnet, vid det allra första mötet med specialskolan och under den första tiden i skolan. Första mötet med skolan är viktigt, för barnet men även för hela familjen. Skolan måste respektfullt möta familjens kulturer, språk och behov. Lärarna ger en samstämd syn och erfarenhet angående första mötet och tiden i skolan. Anna talar om att teckenspråket blir en ”aha-upplevelse” och kommunikationsspråket med omgivningen. Men också att många av de döva invandrabarnen har svårigheter i att läsa och skriva. Roos menar att om döva barn ska bli intresserade av skriftspråket måste de ha ett språk gemensamt med omgivningen, ”som de kan använda för att prova sina tankar om vad bokstäver, ord och meningar är för något och hur de används” (Roos 2004). Samt att de lär sig ”ett helt nytt språk samtidigt som de lär sig att läsa och skriva” (Roos 2004). Här behövs mycket stöd till eleverna och ett speciellt tillvägagångssätt.

Studien har gett intryck av att det sociokulturella synsättet på inläring enligt Vygotskij finns i specialskolans undervisningssätt. Det visade sig att lärarna som undervisar döva invandrabarn utgår från barnet och dess samspel och kommunikation med omgivningen. Man börjar från allra första lektionerna med att peka på saker och ge dess tecken. När man sedan har börjat en relation och väckt ett intresse hos barnet och börjat kommunicera via ett språk, kan man gå vidare med att ge barnet skriftspråket till samma sak och tecken. Detta arbetssätt framstår som fördelaktigt för det döva invandrabarnet.

6.2 Undervisningen

Till skillnad från vissa länder, erbjuder Sverige möjligheten till skolgång för döva barn. De får där tillgång till ett förstaspråk som är naturligt för döva nämligen teckenspråket.

Teckenspråket blir medlet till kommunikation och vägen till skriftspråk och ämneskunskaper.

En betydande svårighet är att skoltiden oftast innebär att de döva invandrabarnen börjar sin språkutveckling samtidigt som de börjar lära sig två nya språk, teckenspråket och skriftspråket. Det påverkar undervisningen. De döva invandrabarnen är i behov av stort stöd och Danielssons rapporter belyser vikten av lärarnas kompetens. Det gäller deras didaktiska kompetens om hur man undervisar döva och om tvåspråkighetsundervisning. De behöver även ha kunskap om de olika kulturella faktorer som måste beaktas och som påverkar undervisningen.

Undervisningen inleds många gånger med individuella lösningar med fokus på barnets trygghetskänsla i skolan, och genom tryggheten väcks motivationen hos barnet att lära sig språket. Den inledande tiden då teckenspråket börjar läras in, präglas av autentiska situationer, där barnet får tecken på saker i sin omgivning för att senare få de skrivna orden till tecknet. Mänskliga förebilder är viktiga både språkligt och kulturellt sett, och de bör finnas samt presenteras för barnet, både inom skolan och ute i samhället. I övrig refererad litteratur är det svårt att finna texter som belyser döva invandrabarns undervisning. Men Hyltenstam & Lindberg belyser den ” dubbla inlärningsuppgiften” för andraspråkselever (se 2.2.3). Det kan tyckas mer än dubbelt för döva invandrabarn.

6.3 Likheter och skillnader med SvA-undervisningen

Sverige framstår som ett av föregångsländerna i världen, beträffande synen på döva och utbildningsmöjligheter. Specialskolan har sin tvåspråkiga profil med teckenspråket som förstaspråk och svenskan som andraspråk. Svensk skola erbjuder även modersmålsundervisning till hörande invandrabarn och SFI-undervisning till vuxna invandrare och är kanske föregångsland på liknande sätt för hörande invandrare. Utifrån läst litteratur och utifrån intervjuerna har det framkommit att inte alla länder har språkundervisning för döva barn och vuxna på deras förstaspråk teckenspråk.

När det döva invandrabarnet tillhör grupp ett, enligt Danielssons indelning, är tiden till att nå målen kort, och kan sällan nås trots goda ambitioner. Tydliga likheter mellan SvA-undervisningen för döva och för hörande är att man utgår från barnet och betonar kontextualiseringen. Även behovet och fördelen av bilder och att man går ut i verkligheten för att visa vad orden står för. Lärarna besitter eller bör besitta en specifik kompetens. Språkinläringen tar längre tid och kräver oftast individuella lösningar och

gruppindelningar. Djupet i språkkunskaperna kan också relateras. Litteraturen om SvA talar om betydelsen av barnets ålder när barnet börjar sin språkinläring, och hur språkbehärsknings slutnivå kan se ut. Liknande är det för döva invandrarbarn, om de kommer sent (grupp ett) till Sverige, så har de svårare att nå kursmålen och hög slutnivå på språket.

Det fanns s.k. hemspråk under 80-talet på en del specialskolor, men undervisningen fungerade sällan tillfredställande. En av orsakerna till det var att hemspråklärarna inte kunde teckenspråk. Det är önskvärt med modersmålsundervisning men idealet är att finna en lärare som är fyrspråkig, dvs. kan hemlandets språk och dess teckenspråk i kombination med svenskt teckenspråk och svenska skriftspråket. Den kompetensen är svårfunnen.

6.4 Slutdiskussion

”Kommunikation föregår språk” skriver Ladberg (2000 s 117). Det instämmer jag i och det åskådliggörs även i denna undersökning av specialskolans arbete med de döva invandrarbarnen. Ladberg skriver vidare ”För att ett barn ska kunna utveckla sina språk är det alltså viktigt att barnet får börja där det befinner sig, kommunicera med de medel det har tillgång till, få gensvar på detta och gå vidare” (Ladberg 2000 s117).

Det är svårt att föreställa sig hur det skulle vara att inte kunna kommunicera med någon. Det är svårt att förstå sig, att som förälder, inte skulle kunna kommunicera med sina egna barn. Det är svårt att sätta sig in i hur de döva invandrarbarnen har det. Som jag ser det finns det ett behov av att få ytterligare kunskaper om döva invandrarbarns situation för att, i en skola för alla, är även deras behov viktiga. Jag trodde att denna studie, i högre grad, skulle ge inblick i själva svenskämnet och specialskolans didaktik i andraspråksundervisningen. Det gav den till viss del, men det handlar så mycket mer om det allra första språktillägnet, och att bygga upp en trygg relation som inbjuder till kommunikation. Det blev tydligt för mig att förutsättningen för att det döva invandrarbarnet ska utvecklas optimalt i sin språkinläring, är i allra högsta grad beroende av lärarnas kompetens och deras kunskaper i språkutvecklingen och andraspråksinläring. När det handlar om dessa barn så följer de inte det vanligaste mönstret i vare sig språk- eller andraspråksutvecklingen. Barnen har oftast en annan ålder vid första skedet av sitt språktillägnande, än hörande barn och invandrarbarn, och de har komplexa utmaningar under hela skolgången. En skillnad mot SvAlärare till

hörande invandrabarn, är att lärarna vid specialskolan många gånger har språklösheten som utgångspunkt i arbetet med barnet.

Forskning behövs men tyvärr prioriteras sällan pengar till forskning av minoritetsgrupper. Carin Roos vill gärna fortsätta forska. Jag menar att forskningen om döva barn och döva invandrabarn skulle kunna komma till nytta för alla lärare i svenska som andraspråk, då sådan forskning beskriver invandrabarnets livssituation och andraspråksundervisningens pragmatik. Jag skulle vilja ta del av forskning som utvärderade specialskolans didaktik och som undersökte hur de döva invandrabarnens språkutveckling fortskred, både under fortsatt skolgång samt i yrkeslivet som vuxna. Forskning som gav de döva invandrabarnens röster, liknande Louise Danielssons rapporter, vore önskvärd. Denna borde utgå från barnens synvinkel och ta del av deras erfarenheter kring språkundervisningen i skolan.

Erfarenheterna och kunskapen som lärarna i specialskolan har, hade kunnat bli tydligare och mer allmän om den dokumenterats mer. Ett förslag till förändringar i specialskolans arbetssätt är att de ska lyfta fram sin kunskap genom dokumentation. Dokumentera språktillägningens process hos de döva invandrabarnen. Jag anser att den kunskapen hade varit lärorik både för lärarstudenter och yrkesverksamma SvA-lärare. Lärarstudenten (Sv/SvA) utbildas i barns normala språkutveckling och språkinlärning och eventuella hinder och åtgärder som kan finnas med. Nämnda dokumentation hade breddat lärarstudentens kunskap. För redan yrkesverksamma SvA-lärare tror jag att dokumentation hade tillfört mer kunskap om andra kulturers syn på funktionshinder samt vägledning till fler tillvägagångssätt i undervisningen.

Studien har undersökt en liten grupp i en av minoritetsgrupperna, och deras situation vid första språktillägning, i specialskolan. Döva och teckenspråket har jag haft som mitt stora intresse i över tjugo år, och lärarutbildningen har försett mig med intresset för språkligt arbete i skolan samt SvA. Studien har kombinerat och fördjupat mina kunskaper i bägge intresseinriktningarna. Som avslutning ett tänkvärdt citat från språkforskaren Kristina Svartholm (1984):

”Svenska är inte ljud för en döv elev, det är krumelurer”

Referenser

- Danielsson, Louise (1991). *Att vara invandrare och döv – en utmaning?*
Delrapport 1. Stockholm: Sveriges invandrarinstitut och museum.
- Danielsson, Louise (1992). *Att vara döv och invandrare – en utmaning?*
Delrapport 2. Stockholm: Sveriges invandrarinstitut och museum.
- Danielsson, Louise (1994). *Ung och döv i mångfaldens Sverige.*
Delrapport 3. Stockholm: Mångkulturellt centrum Botkyrka.
- Hyltenstam, Kenneth & Lindberg, Ingvar (red.) (2004). *Svenska som andraspråk – forskning, undervisning och samhälle* Lund: Studentlitteratur.
- Ladberg, Gunilla (2000). *Skolans språk och barnets – att undervisa barn från språkliga minoriteter.* Lund: Studentlitteratur.
- Läraryrket (2002). *Lärarens handbok Skollag, Läroplaner och Yrkesetiska principer.* Stockholm
- Roos, Carin (2004). *Skriftspråkande döva barn. En studie om skriftspråkligt lärande i förskola och tidiga skolår.* Avhandling Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Svartholm, Kristina (1984). *Döva och samhällets skrivna språk.* Stockholm: Stockholms Universitet.

Personlig kommunikation

- Danielsson, Louise (2006-10-27). Personlig kommunikation
Läraren Anna (2006-10-25). Personlig kommunikation
Läraren Berk (2006-10-27). Personlig kommunikation
Roos, Carin (2006-09-29). Personlig kommunikation

Webreferenser:

Hermanson, Maria (2005). *Pedagogiskt arbete i tvåspråkighetsperspektiv*, Kvalitetsredovisning SPM URL <http://www.spm.se> (2006-10-26, 17:23:50).

Kursplaner för specialskolan

URL:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&skolform=12&infotyp=2&id=12> (2006-12-30 18:21).

SOU 2006:29 *Teckenspråk och teckenspråkiga – Kunskaps- och forskningsöversikt. Delbetänkande av Översynen av teckenspråkets ställning*: Stockholm.

URL: <http://www.regeringen.se/content/1/c6/06/06/48/402b1c1d.pdf>

Svenska:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=24&skolform=12&id=4058&extraId=1571> (2006-12-30 18:25).

Teckenspråk:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=24&skolform=12&id=4057&extraId=1571> (2006-12-30 18:23).

Teckenspråk och svenska:

<http://www3.skolverket.se/ki03/front.aspx?sprak=SV&ar=0607&infotyp=23&skolform=12&id=4056&extraId=1571> (2006-12-30 18:23).

Bilagor

Bilaga 1

Information till dem som blir intervjuade av mig:

Jag heter Cecilia Andersson och jag går sista terminen på Lärarutbildningen i Malmö. Under min lärarutbildning, i huvudämnet Svenska i ett mångkulturellt samhälle, har jag fått en inblick i ämnet svenska som andraspråk, SvA, och all språkinläring är mycket intressant.

Jag har en bakgrund som barnskötare och i det arbetet har jag arbetat med döva barn och vuxna som har behov av teckenspråk i sin kommunikation. Nu skriver jag mitt examensarbete och syftet är att ta reda på om döva invandrabarns skolsituation i den svenska specialskolan; främst att skildra elevernas inledande tid i skolan samt hur skolan konkret arbetar för att lära de döva invandrareleverna det svenska språket, dvs. det svenska teckenspråket och det svenska skriftspråket.

Jag har bett om att få intervju dig och jag är tacksam för att du svarade ja till det.

Jag har som ambition att följa forskningsetiska principer (www.vr.se) och vill härmed informera dig att du:

- när som helst kan ställa frågor om min undersökning.
- kan avböja eller avbryta din medverkan utan negativa följder.
- din eventuella önskan om att vara anonym respekteras.

Tack för möjligheten att intervju dig och ta del av din yrkeskunskap.

Vänligen/Cecilia Andersson

Cecilia Andersson
Lärarstudent Malmö högskola
LL030197@stud.mah.se

Bilaga 2

Huvudfrågorna på intervjufrågor som jag har ställt till experter och lärare:

- Vilken är din erfarenhet av döva invandrarelever?
- Hur kan ett första möte med en ny elev gå till?
- Hur bygger ni upp föräldrakontakten?
- Hur arbetar ni med elevens identitet som döv?
- Vad är svårast i din roll som lärare?
- Är alla invandrarfamiljer flyktingar eller finns det familjer som väljer att flytta till Sverige pga. att deras barn är döva?
- Vilka möjligheter anser du att svenska specialskolan kan ge eleverna?
- Har man i specialskolan kännedom om andra länders dövskolor (elevernas hemländer)?
- Kan du ge exempel på länder där du kan se hur kunskapen och attityden till teckenspråk är?
- Hur undervisar specialskolan, döva invandrabarn, i svenska teckenspråket samt skriftspråket?
- Är LTG-undervisningen stommen i språkundervisningen eller kompletteras den med annat?
- Vilka kunskaper bör man ha som lärare på en specialskola (döv-hörsel)?
- Finns här personal med invandrabakgrund?
- Har du något råd att ge till mig som blivande lärare, ifall jag ska arbeta med den här elevkategorin?
- Hur ser svensk forskning ut?
- Hur ser forskningen ut internationellt?
- Har du kännedom om SvA-undervisning?
- Arbetar specialskolan med, svenska som andraspråk, på samma sätt som hörande skolor arbetar med SvA-undervisning för hörande invandrabarn?
- Vilken är din teoretiska grund, i din utbildning och i din undervisning?

Bilaga 3

Översikt över specialskolorna

Regionskolor

1. Örebro (Birgittaskolan) med Södermanlands, Östergötlands, Värmlands, Örebro, Västmanlands och Dalarnas län som upptagningsområde,
2. Härnösand (Kristinaskolan) med Gävleborgs, Västernorrlands, Jämtlands, Västerbottens och Norrbottens län som upptagningsområde,
3. Stockholm (Manillaskolan) med Stockholms, Uppsala och Gotlands län som upptagningsområde,
4. Vänersborg (Vänerskolan) med Jönköpings, Hallands och Västra Götalands län som upptagningsområde, och
5. Lund (Östervångsskolan) med Kronobergs, Kalmar, Blekinge och Skåne län som upptagningsområde.

Riksskolan

Riksskolan, som skall finnas i Gnesta (Åsbackaskolan), är avsedd för döva eller hörselskadade elever som på grund av utvecklingsstörning inte kan få sin utbildning i en regionskola.

Vid riksskolan skall också tas emot elever som är dövblindfödda.

Bilaga 4

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Utbildningsvetenskapliga fakulteten

Döva som skriver på ett språk de aldrig har hört

Carin Roos lägger fram en doktorsavhandling i pedagogik med titeln: *Skriftspråkande döva barn*. Avhandlingen beskriver hur små döva barn försöker förstå hur skriftspråket används och fungerar. Kan de små barnen börja lära sig att läsa och skriva ett språk som de aldrig har hört? Skriver de döva barnen på samma sätt som hörande barn gör? Detta är några frågor som avhandlingen behandlar.

Roos framhåller att grunden för att de döva barnen ska intressera sig för skriftspråket är för det första, att det finns ett språk som barnen har gemensamt med sin omgivning som de kan använda för att prova sina tankar om vad bokstäver, ord och meningar är för något och hur dessa används. För det andra måste textmiljön vara rik på meningsfulla texter. När barnen kan diskutera dessa texter med pedagogerna i förskolan och skolan utvecklar de samtidigt sin förståelse och sitt intresse för det.

Roos visar i sin analys av vad som hände i barngruppen att även de allra minsta, som var tre år, kunde en hel del om skriftspråket redan vid studiens start. Barnen verkade uppfatta ord och meningar som ett annat sätt att kommunicera, än att använda teckenspråk. De intresserade sig för skriften ungefär så som det rapporteras i andra studier om hörande barn. De gjorde det dessutom samtidigt och i samma takt som hörande jämnåriga. Men ungefär vid 5-6 års ålder skiljde de sig åt. Hörande barn börjar försöka att hitta på ett eget sätt att skriva. De skriver egna ord och meddelanden, med egen påhittad stavning. Det gjorde inte de döva barnen. De samlade hela ord istället och de gjorde något som var mycket speciellt för dem. De försökte att i samtal med andra barn och med de vuxna förstå hur skriftspråket är konstruerat. De kan ju inte lyssna på talet och sedan försöka att härma det i skrift. De måste lära ett helt nytt språk samtidigt som de lär sig att läsa och skriva.

När Roos närmare analyserade hur barnen gjorde, visade det sig också, att de vuxna inte inledde teoretiska samtal med barnen om skriftspråket. Pedagogerna underskattade de döva barnens förmåga att förstå oftare än de överskattade dem. Det visade sig också, att de pedagoger som lärde sig barnens egna strategier för att fungera i en barngrupp där ingen hör, påverkade barnen mycket positivt. Barnen är först och främst seende barn. De har därmed svårt att både se vad någon säger och att på samma gång t.ex. skriva. Det visade sig att en del av pedagogerna hade löst det problemet på ett mycket praktiskt sätt. De härnade barnens egna strategier.

En annan intressant information som Roos nämner i sin avhandling är att internationellt har mycket lite forskning gjorts om döva barns första skrivlärande. Ingen tidigare studie i ämnet finns i Sverige. Studien kan därför sprida ljus över frågan om döva barns sätt att bli skriftspråkande människor och det kan eventuellt också påverka hur vi tänker om de hörande barn som har svårt att lära att läsa och skriva.

Författare: Carin Roos

Titel: Skriftspråkande döva barn - En studie om skriftspråkligt lärande i förskola och skola.

Språk: Svenska med Summary in English

Nyckelord: dövas skrivlärande, teckenspråkiga barn, läs- och skrivlärande, förskola och skola, tvåspråkighet, visualitet

Handledare: Professor Ingrid Pramling Samuelsson, Institutionen för Pedagogik och Didaktik, Göteborgs Universitet

Disputation: Fredagen den 30 april 2004, kl 10.15 i Stora Hörsalen, Pedagogen, Frölundagatan 118 Mölndal

Opponent: Professor Bente Eriksen Hagtvet, Universitetet i OsloJSP.

Kontakt: Carin.Roos@ped.gu.se 031-773 23 68, 0708-33 64 54

Länkar för den intresserade läsaren:

Sveriges Dövas Riksförbund (SDR)

URL: <http://www.sdrf.se>

Specialskolemyndigheten SPM

URL: <http://www.spm.se>

Riksförbundet för barn med Cochleaimplantat (CI)

URL: <http://www.barnplantorna.o.se>

Skolverket

URL: <http://www3.skolverket.se>

Teckenwebben

URL: <http://www.teckenwebben.se/>

Riksförbundet för döva, hörselskadade och språkstörda barn DHB

URL: <http://www.dhb.se/>

Stockholms tolkcentral,

URL: http://www1.sll.se/w_tolkc/16617.cs